

- Андрющенко Ю.А. и др] ; Под общей ред. Сиохина В.Д.- Бранта: Мелитополь-Киев.- 2000.- 476 с.
7. Бюллетень РОМ: Итоги регионального орнитологического мониторинга (юг Украины и Восточное Приазовье). Зима 2002/2003 гг.- 2004.- Вып. 1.- 21 с.
 8. Бюллетень РОМ: Итоги регионального орнитологического мониторинга. Август 2004 г. Азово-Черноморское побережье Украины / под ред. И.И. Черничко.- 2005.- Вып. 2. – 28 с.
 9. Бюллетень РОМ: Итоги регионального орнитологического мониторинга. Август 2006 г. Восточная Европа / Под ред. И.И.Черничко.- 2008.- Вып. 3.- 64 с.
 10. Бюллетень РОМ: Итоги среднезимнего учета водно-болотных птиц 2006 года в Азово-Черноморском регионе Украины: адаптация методик IWC и их апробация / под ред. Г.В.Фесенко.- 2009.- Вып. 4.- 24 с.
 11. Бюллетень РОМ: Итоги регионального орнитологического мониторинга (юг Восточной Европы). Август 2009 / под ред. И.И. Черничко.- 2010.-Вып. 5. - 56 с.
 12. Зимние учеты птиц на Азово-Черноморском побережье Украины. Сборник научных работ.- Киев: Wetlands International.- 1998.- 48 с.
 13. Зимние учеты птиц на Азово-Черноморском побережье Украины. Сборник научных работ. Вып.2.- Мелитополь-Одесса-Киев: Wetlands International.- 1999.- 72 с.
 14. Зимние учеты птиц на Азово-Черноморском побережье Украины. Сборник научных работ. Вып. 3.- Одесса-Киев: Wetlands International.- 2001.- 67 с.
 15. Зимние учеты птиц на Азово-Черноморском регионе Украины. Сборник научных работ.- Одесса: «Природное наследие» - фонд им. проф. И.И. Пузанова. - 2001.- 76 с.
 16. Кошелев А.И. Значение городской свалки г.Мелитополя для зимовки врановых чайковых птиц / Кошелев А.И., Копылова Т.В., Дубинина Ю.Ю. Матеріали міжнародної конференції [“Біологія ХХІ століття: теорія, практика, викладання”], (1-4 квітня 2007 р., м.Черкаси - м.Канів).- Київ: Фітосоціоцентр.- 2007.- С. 217-218.

УДК [596.617.2:639.123] : 591.5 (477).

ЗООКУЛЬТУРА МИСЛИВСЬКОГО ФАЗАНА В УКРАЇНІ

Корж О.П., к.б.н., доцент, Фролов Д.О., аспірант

Запорізький національний університет

Серед найважливіших проблем зоокультури мисливського фазана слід відзначити недотримання технології вирощування в умовах дичеферми, відсутність селекційної роботи, випуск без попередньої перетримки та планування раціонального використання інтродуцентів. Виникає необхідність оптимізації функціонування мережі існуючих фазанаріїв шляхом їх інтеграції та обміну досвідом, чому сприяло б прийняття загальнодержавної програми розвитку фазанівництва та зоокультури в цілому.

Ключові слова: зоокультура, мисливський фазан, технологія вирощування, інтродукція, штучне розведення дичини.

Корж А.П., Фролов Д.А. ЗООКУЛЬТУРА ОХОТНИЧЬЕГО ФАЗАНА В УКРАИНЕ / Запорожский национальный университет, Украина

Зависимость качества Среди наиболее важных проблем зоокультуры охотничьего фазана следует отметить несоблюдение технологии выращивания в условиях дичефермы, отсутствие селекционной работы, выпуск без предварительной передержки и планирования рационального использования интродуцентов. Возникает необходимость оптимизации функционирования сети существующих фазанариев путем их интеграции и обмена опытом, чему способствовало бы принятие общегосударственной программы развития фазановодства и зоокультуры в целом.

Ключевые слова: зоокультура, охотничий фазан, технология выращивания, интродукция, искусственное дичеразведение.

Korzh A.P., Frolov D.A. ZOOKULTYRA HUNTING PHESANTS IN UKRAINE / Zaporizhzhya national university, Ukraine

Among the most important problems of a pheasant hunting zooкультуры note non-growing technology in dichefermy, the lack of breeding, production distortions and without pre-planning of rational use of exotic species. There is a need to optimize the network of existing fazanarieв through their integration and sharing of experiences, facilitated by the adoption of a national program used fazanovodstva development and zooкультуры as a whole.

Key words: *zookultura, pheasants hunting, cultivation technology, introduction, artificial dicherazvedenie*

ВСТУП

Останнім часом спостерігається суттєве зменшення кількісного та якісного складу мисливських ресурсів, особливо в країнах зі значним антропогенним навантаженням на природні екосистеми. Багато в чому відсутність дичини пов'язана з низькою репродуктивною ємністю угідь, що й зумовлює слабку здатність тварин до відтворення та відсутність стабільного природного приросту тварин. Особливого значення ця проблема набуває в мисливських господарствах, які працюють за інтенсивною системою [1]. Також слід враховувати, що мисливські види зазнають подвійного антропогенного навантаження: при безпосередньому вилученні частини популяції (в першу чергу під час полювання), а також внаслідок перетворення середовища існування (вплив сільського, лісового господарства тощо) [2].

В умовах суттєвого антропогенного перетворення екосистем саме використання методів зоокультури є ефективним засобом підтримання природних популяцій на стабільному рівні, що дозволяє їх активно експлуатувати. Застосування цих методів підмінює природний процес відтворення видів, забезпечуючи насичення природних екосистем відповідними представниками фауни.

Самий термін зоокультура (від «зоо» – тварина та «культура» – в сенсі обробки, догляду тощо) запропоновано у 1986 році Є.С. Сирочковським [3]. Розуміють під ним групу тварин будь-якого систематичного рангу, що культивується упродовж значної кількості поколінь. По-суті, це будь-яка група тварин, відносно якої людина проявляє піклування, забезпечуючи їх тривале розмноження в поколіннях.

Історично склалося, що одним із перших та найпоширеніших зараз у світі об'єктів зоокультури з дичини є мисливський фазан (*Phasianus colchicus*). Незважаючи на те, що Україна ще за часів Радянського Союзу вважалася найперспективнішою щодо розвитку фазанівництва [4], його сучасний стан неможна вважати задовільним.

Лише за 20 років з 1951 по 1971 на Україні було випущено 72409 фазанів, що на думку І.Є. Літуса [5] є достатнім для забезпечення суцільного його поширення країною. Згідно його поглядів, в Україні розселення фазана стримують лише біотичні фактори, а кліматичні лімітуючої дії практично не мають. Але аналіз останніх років показує, що чисельність в природі цього виду не перевищує 320 тисяч голів [6]. Таке поголів'я можна вважати задовільним лише для однієї – двох південних областей, а не для країни в цілому. Це зумовлює актуальність аналізу сучасного стану фазанівництва в державі та пошук шляхів його оптимізації.

Метою роботи був пошук вузьких місць зоокультури мисливського фазана в Україні задля оптимізації та підвищення ефективності цієї галузі народного господарства.

1. СТРУКТУРА ЗООКУЛЬТУРИ МИСЛИВСЬКОГО ФАЗАНА

Згідно поглядів О.С. Габузова [7], зоокультура має чотири рівні свого розвитку (рис. 1). Найпростішою формою, яка з'явилася ще до формування сільського господарства близько 20 тис років тому, є система регламентації використання дичини. Здобування певних видів забороняється взагалі (накладається табу), для інших – виділяється певний час; охороняються місця існування певних тварин. Зараз ця сходинка зоокультури не тільки не зникла, але й набула якісно нового розвитку та представлена законодавчою базою, нормативами, правилами, міжнародними угодами щодо раціонального використання, збереження та відновлення тваринного світу.

Другим рівнем розвитку зоокультури є застосування біотехнічних засобів для покращення умов існування, репродукції та підтримання чисельності тварин – тобто біотехнія в широкому розумінні цього терміна.

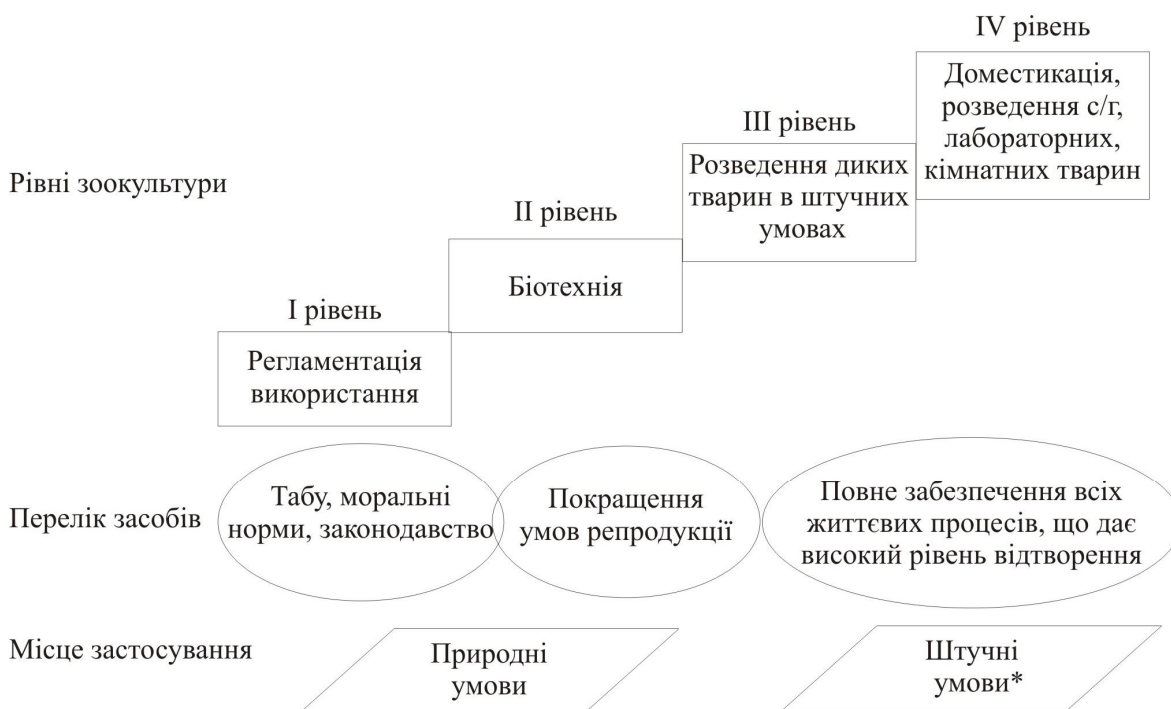


Рис. 1 Рівні розвитку зоокультури

* - для повністю одомашнених тварин, згідно «Конвенції про біологічне різноманіття», середовище, в якому вони з'явилися, вважається природним.

Наступним етапом розвитку зоокультури стає розведення тварин у штучних умовах. По-суті, саме цей етап і розуміють як зоокультуру у вузькому тлумаченні терміна. Слід визнати, що всі попередні етапи зоокультури в тому чи іншому вигляді присутні й на цьому рівні її розвитку. Але розведення в штучних умовах вимагає від людини значно більших витрат ресурсів для підтримання популяцій певних видів тварин. У деяких випадках достатнім виявляється утримання тварин на спеціально огорожених ділянках, де усунуто вплив хижаків та деяких інших негативних факторів. Найбільш яскравим прикладом подібного підходу виявляється так зване ранчо, призначене для підтримання на спеціальних територіях підвищеної щільності копитних.

І найвищим рівнем розвитку зоокультури О.С. Габузов [8] вважає процес доместикації, одомашнення тварин. Його специфіка полягає в тому, що людина проявляє піклування упродовж всього життя як свійських тварин, так і тих, що постійно мешкають поряд із нею.

Треба додати, що всі означені рівні розвитку зоокультури є надзвичайно взаємопов'язаними, оскільки спираються на різні форми піклування людини про тварин. Навіть сільськогосподарське виробництво не може обійтися без відповідної законодавчої бази та застосування інших елементів нижчих рівнів зоокультури.

Для популяції мисливського фазана означені рівні зоокультури будуть мати як різний зміст, так і неоднакові наслідки (рис. 2). Таким чином, перший рівень зоокультури, який передбачає лише законодавче регламентування строків та об'ємів використання популяції даного виду, може створити умови тільки для його потенційного існування. Нажаль, якщо обійтись лише застосуванням цього рівня, очікувати зростання популяції мисливського фазана не варто.

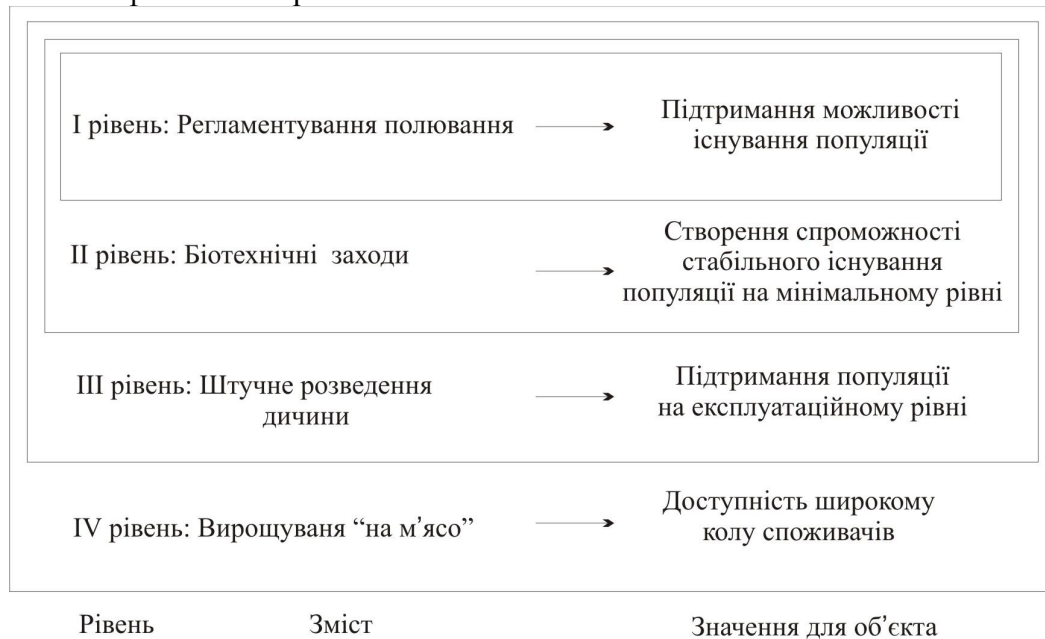


Рис. 2 Різні рівні розвитку зоокультури мисливського фазана та їх значення для стану популяції

Другий рівень забезпечує компенсацію дії деяких лімітуючих факторів, що створює потенційну можливість стабільного існування популяції на відповідній території. При цьому рівень чисельності популяції скоріш за все буде на досить низькому рівні. Якщо посилити дію першого рівня зоокультури шляхом застосування законодавчого лімітування норм здобичі чи навіть закриттям полювання на певний строк тощо, скоріш за все це не дасть очікуваного результату. Пояснити низьку ефективність подібних кроків можна тим, що реалізація репродуктивного потенціалу мисливського фазана в антропогенному ландшафті виявляється надзвичайно низькою, через що приросту може не вистачати навіть на перекривання природної смертності (за даними О.С. Габузова [9] – не більш 0,5%). Проте, деяка кількість цього виду може досить стабільно існувати в угіддях у продовж значного часу, не даючи потрібного для полювання приросту.

Зовсім протилежний результат ми можемо отримати від застосування третього рівня зоокультури – штучного розведення дичини. Оскільки розведення дичини в штучних умовах з подальшою інтродукцією в угіддя підміняє процес природного розмноження, такий підхід забезпечує мисливців необхідною кількістю дичини до сезону полювання.

Зміст четвертого рівня зоокультури полягає у вирощуванні фазана для подальшого використання з кулінарною метою (інколи й з іншою, але подібне застосування є менш розповсюдженим). Зараз у світі цей напрям активно розвивається, зокрема отримано спеціальні м'ясні форми фазанів [10]. Використання цього рівня зоокультури робить мисливського фазана доступним не тільки для мисливців та їхніх сімей, а також для широкого кола споживачів.

Слід відзначити, що всі чотири рівні дуже тісно пов'язані між собою, являючи по суті єдине ціле, що ми й намагалися відобразити на схемі. Більше того, кожний наступний рівень зоокультури спирається на попередній, вбираючи в себе основні компоненти попереднього. Звісно, в багатьох випадках новий рівень вимагає відповідної перебудови попередніх. Так, при застосуванні засобів штучного розведення дичини виникає реальна потреба закріпити за мисливськими господарствами право власності на вирощену дичину, дозволивши їм використовувати її на свій розсуд. Також, при цьому значно змінюється біотехнічна складова – з'являється потреба в нових спорудах тощо. Вирощування фазанів «на м'ясо» кардинально перебудовує вертикаль зоокультури цього виду в цілому, перелаштовуючи її під потреби виробництва.

2. ОСОБЛИВОСТІ ШТУЧНОГО РОЗВЕДЕННЯ ФАЗАНА В УКРАЇНІ

Основною метою третього рівня зоокультури (штучного розведення) є насичення угідь дичиною до сезону полювання. До його основних завдань відносяться:

- 1) отримання відповідної кількості життєздатної молоді з властивостями, необхідними для нормального існування тварин у природному середовищі;
- 2) успішне здійснення інтродукції з досягненням максимально можливої виживаності тварин у природних умовах, принаймні до моменту їх відстрілу;
- 3) раціональне мисливськогосподарське використання інтродуцентів.

Кожному завданню відповідає свій розділ штучного розведення дичини: зоотехнічний, біотехнічний та мисливськогосподарський (рис. 3).

Усі три названі етапи мають свою специфіку й вимагають докладних теоретичних та практичних розробок для мисливського фазана. Крім цього, будь-який отриманий досвід щодо його використання потребує відповідного підлаштування до специфічних умов конкретної країни (враховуючи не лише кліматичні особливості, але й стан економіки, розвиненість інфраструктури й навіть культурну спадщину).

Зоотехнічний розділ вирішує три основних завдання: утримання, годування та розведення фазна в штучних умовах. Особливістю цього розділу є поєднання двох діаметрально протилежних напрямків: 1) доместикації у штучних умовах та 2) збереження якостей, у першу чергу поведінкових реакцій, властивих диким родичам. Пов'язане це з тим, що, з одного боку, успішне відтворення на дичефермі можливе лише у випадку адаптації батьківського поголів'я мисливських фазанів до умов штучного утримання, годування тощо, що є неможливим без певного ступеня доместикації (принаймні, синантропізації). Із іншого боку, товарний молодняк, що вирощується для подальшого випуску в природне середовище, потребує спеціальних заходів, які б дозволили запобігти подібним процесам «приручення».

Біотехнічний розділ передбачає заходи щодо підбору та здійснення оцінки якості угідь із метою подальшої інтродукції фазана, вирощеного в штучних умовах; технологію випуску; необхідні біотехнічні заходи, які б забезпечували можливість швидкого здичавіння та подальшої адаптації до умов природного середовища. При цьому звертають особливу увагу на наявність водопоїв, укриттів, загальну мозаїчність угідь.

Мисливськогосподарський розділ є заключним етапом усього циклу штучного розведення фазана, від якості виконання якого залежить безпосереднє раціональне використання інтродуцентів. Він передбачає визначення специфіки організації полювання, формування оптимальної структури популяцій інтродуцентів, строки полювання й навіть організацію переробки отриманої продукції. Для мисливського фазана в умовах України виникає потреба навіть в цьому розділі враховувати місцеві екологічні умови й можливість існування тварин упродовж всього року.

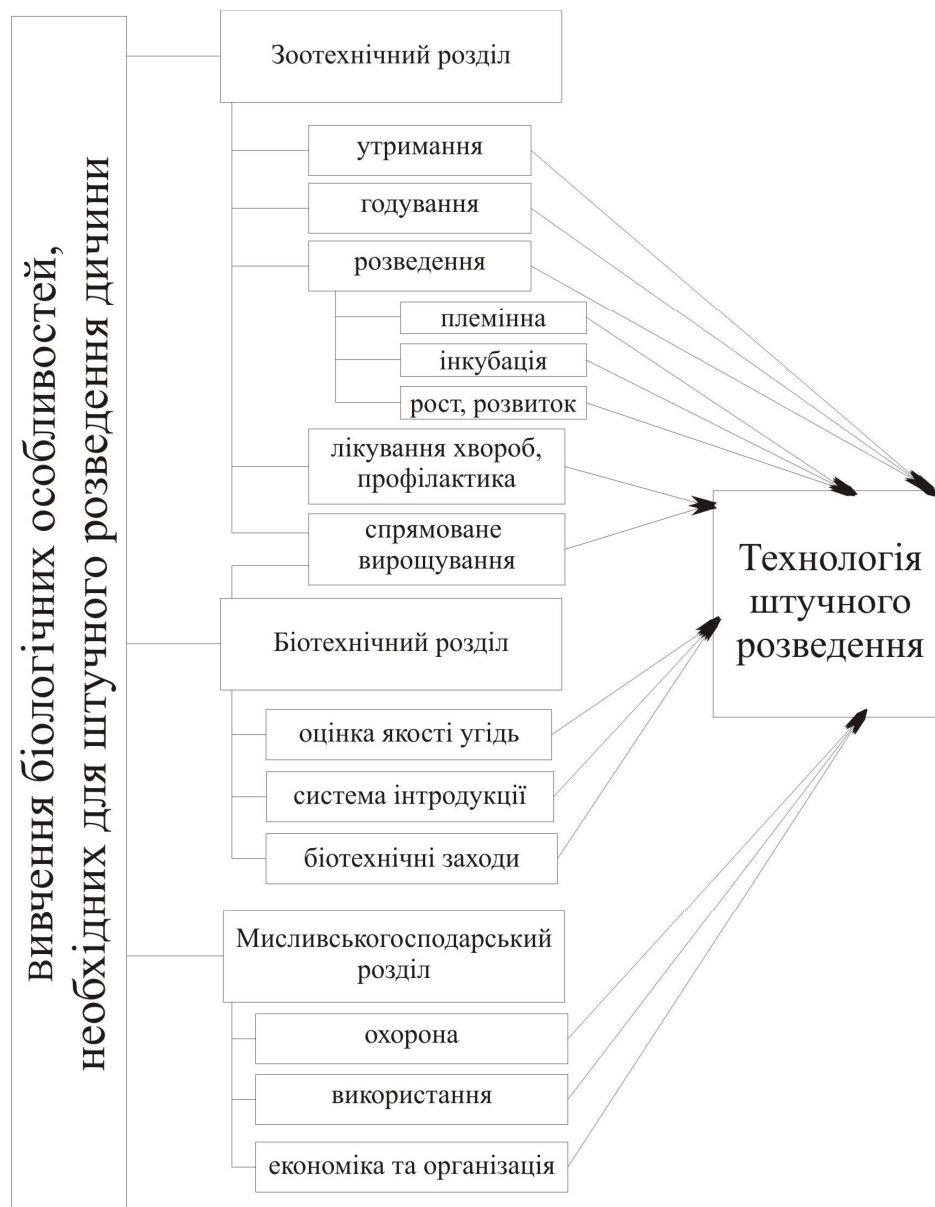


Рис. 3. Схема співвідношення різних розділів штучного розведення дичини (за О.С. Габузовим, 1992, зі змінами) [11]

Для кращого розуміння вузьких місць зоокультури мисливського фазана нами було розроблено схему структури штучного вирощування мисливського фазана (рис. 4). Третій рівень зоокультури для цього виду складається з двох незалежних блоків: для дичеферми та для мисливського господарства.

Перший блок (дичеферма) в повному обсязі відповідає зоотехнічному розділу штучного розведення дичини. Робота дичеферми з розведення фазанів є циклічною та передбачає поняття сезону й міжсезоння. До сезону відноситься підготовка сімей до яйцекладки та репродукція батьківського поголів'я, інкубація яєць, отримання та вирощування молодняку. Закінчується сезон отримання ремонтного й товарного молодняка та переведенням птахів до зимових садів (вересень-жовтень).

До другого блоку входять біотехнічний та мисливогогосподарський розділи. На схемі вони об'єднані, оскільки обидва здійснюються в межах роботи мисливського господарства.

Найважливішими елементами є своєчасне забезпечення відповідних біотехнічних заходів, правильне здійснення інтродукції та відповідне використання інтродуцентів.

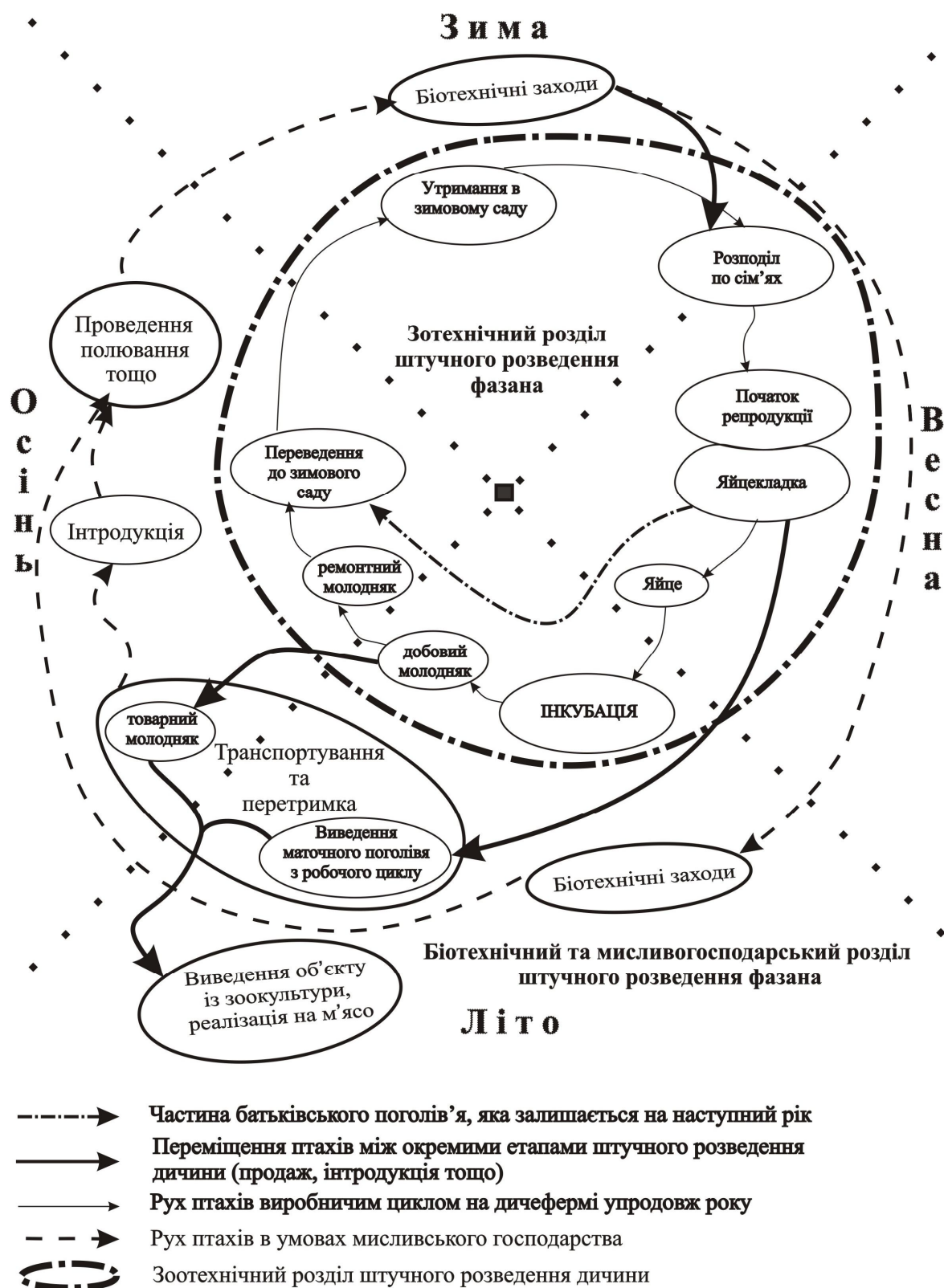


Рис. 4 Схема співвідношення зоотехнічного, біотехнічного та мисливськогосподарського розділів штучного вирощування мисливського фазана.

Зворотний зв'язок з дичефермою може полягати в оновленні батьківського поголів'я шляхом відловлювання в природних умовах плідників. Виведення тварин із зоокультури передбачає не лише використання фазанів з кулінарною метою, але й виготовлення опудал тощо.

Серед існуючих проблем зоокультури мисливського фазана в Україні найбільш гострою є недотримання технології його вирощування. Згідно результатів вивчення роботи вітчизняних фазанаріїв, слід зазначити, що в першу чергу відбувається недотримання технології годування та утримання. Технологія годування не витримується через використання неякісних чи низькопротеїнових кормів, не вчасне переведення на відповідний раціон. До основних проблем утримання відносяться порушення щільності посадки, освітлення, температурний режим. Слід зазначити, що на жодному фазанарії не проводиться необхідна селекційна робота, в багатьох випадках навіть тварини різних форм утримуються спільно.

Не менш важливими є проблеми, що виникають стосовно майбутніх інтродуцентів, зокрема це неправильне транспортування та «випуск з коліс» (без перетримки й адаптації тварин). Окремою проблемою є відсутність підготовки угідь до прийому інтродуцентів та планування мисливським господарством їх подальшого раціонального використання.

Перспективним є створення в межах держави узагальненої програми розвитку фазанівництва. Саме це дозволить покращити контроль за продукцією, налагодити селекційну роботу, методичне забезпечення окремих господарств (яке найбільш гостро стоїть у дрібних фазанаріях), забезпечити централізований обмін батьківським поголів'ям, замовленнями на продукцію тощо.

ВИСНОВКИ

1. Чотири рівні зоокультури мисливського фазана дуже тісно пов'язані між собою, являючи по суті єдине ціле: кожний наступний рівень спирається на попередній, вбираючи в себе його основні компоненти.
2. Особливістю зоокультури мисливського фазана в Україні є те, що при досить значному накопиченому досвіді та наявних теоретичних розробках, сучасний стан зоокультури даного виду є незадовільним.
3. Серед найважливіших проблем зоокультури мисливського фазана слід відзначити недотримання технології вирощування в умовах дичеферми, відсутність селекційної роботи, випуск без попередньої перетримки та відсутність планування раціонального використання інтродуцентів.
4. Виникає необхідність оптимізації функціонування мережі існуючих фазанаріїв шляхом їх інтеграції та обміну досвідом, чому сприяло б прийняття загальнодержавної програми розвитку фазанівництва та зоокультури в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Штучне розведення диких тварин як перспективний шлях інтенсифікації сучасного мисливського господарства / [Корж О.П., Петриченко В.В., Лебедева Н.І., Фролов Д.О.] – Харків, 2006. – С. 116 – 119 – (Захист довкілля від антропогенного навантаження).
2. Корж О.П., Зоокультура як наукова основа збереження рідкісних та зникаючих видів/ О.П. Корж, Д.О. Фролов – Запоріжжя: ЗНУ, 2008. – Вип. 13, № 2. – С. 151 – 157. – (Питання біоіндикації та екології).
3. Соколов В.Е. О развитии теоретических и прикладных исследований по зоокультуре и зоотехнологии / В.Е. Соколов, Е.Е. Сыроечковский // Первое

- всесоюзное совещание по проблемам зоокультуры. Тезисы докладов. Часть первая. Москва, 1986. – С. 3 – 10.
4. Осмоловская В.И. Вопросы разведения и расселения северокавказского и охотничьего фазанов в СССР / Осмоловская В.И. - М.: Издательство МГУ, 1979 – Вып. 14. – С. 164-175. – (орнитология).
 5. Литус И.Е. Акклиматизация фазанов на Украине. – Автореф. дис. ... кандидата биол. наук. – К., 1973. – 24 с.
 6. Статистичний збірник «Довкілля України» за 2004 рік / Державний комітет статистики України: за редакцією Ю.М. Остапчука. – К., 2005. – 260 с.
 7. Габузов О.С. Зоокультура. Учебное пособие / О.С. Габузова. – М., 2003. – 210 с.
 8. Искусственное разведение фазанов. Методические рекомендации / Под ред. О.С. Габузова. – М., 1987. – 140 с.
 9. Габузов О.С. Дичерозведение в увелечение продовольственных ресурсов / Под ред. О.С. Габузова. – М., 1984. – 60 с.
 10. Рахманов А.И. Фазановые: содержание и разведение / А.И. Рахманов, Б.Ф. Бесорабов – М.: Агропромиздат, 1991. – 176 с
 11. Габузов О.С. Основы искусственного дичеразведения (теоретические и прикладные аспекты): автореф. дисс. на соискание науч. степени докт. биол. наук: 06.02.03 «звероводство и охотоведение (охотоведение)» / Габузов Олег Семенович. – М., 1992. – 378 с.

УДК 599. 73/74 : 591. 526 (477.5)

ДИНАМІКА ПОПУЛЯЦІЙ І АНАЛІЗ ЧИННИКІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ЧИСЕЛЬНІСТЬ ХИЖИХ І КОПИТНИХ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Смірнова І. О., аспірант, Бугло Д.О., аспірант, Домніч А. В., аспірант,
Петриченко В. В., ст. викладач

Запорізький національний університет

Розглянуті зміни чисельності копитних і хижих ссавців та зв'язки з обсягами їх вилучення на сході України. Проведений аналіз експлуатації популяцій копитних і хижих. Визначено вплив браконьєрства на популяції копитних. Припускається, що популяція вовка та незаконне полювання людини діють як основні чинники, що лімітують зростання чисельності окремих видів копитних.

Ключові слова: хижі, копитні, динаміка чисельності, вилучення, браконьєрство

Смирнова И. А., Бугло Д. О., Домнич А. В., Петриченко В. В. ДИНАМИКА ПОПУЛЯЦИЙ И АНАЛИЗ ФАКТОРОВ, ВЛИЯЮЩИХ НА ЧИСЛЕННОСТЬ ХИЩНЫХ И КОПЫТНЫХ НА ВОСТОКЕ УКРАИНЫ / Запорожский национальный университет, Украина

Рассмотрены изменения численности копытных и хищных млекопитающих и связь с объемами их изъятия, на востоке Украины. Проведён анализ эксплуатации популяций копытных и хищных. Определено влияние браконьерства на популяции копытных. Предполагается, что популяция волка и незаконная охота человека действуют как основные факторы, лимитирующие рост численности отдельных видов копытных.

Ключевые слова: хищные, копытные, динамика численности, изъятие, браконьерство